

היחס לאחר בחינת מקרה: בעל חיים

* "בחינת מקרבי יהודה הנשיא (מכונה גם "רבי" או "רבנו הקדוש"; נולד על-פי המסורת בשנת 135) - עורך המשנה ונשיא הסנהדרין במחצית השנייה של המאה ה-2, נצר למשפחת הלל הזקן וחותם תקופת התנאים.

רה"י היא אחת דרכים במחקר האיכותני הבוחנת מקרה אחד כדי להעמיד תשתית מחקרית לקר התופעה הכללית.

א. צער בעלי חיים

1. המקרה של רבי:

רבי – רבי יהודה הנשיא* סבל מייסורים כל ימיו. התלמוד מביאר כי ייסוריו 'על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו'. רבי יהודה הנשיא נמונה גם 'רבי' או 'רבנו הקדוש'; נולד על-פי המסורת בשנת 135) - עורך המשנה ונשיא הסנהדרין במחצית השנייה של המאה ה-2, נצר למשפחת הלל הזקן וחותם תקופת התנאים.

בבא מציעא דף פה עמוד א:

על ידי מעשה באו מאי היא?	איתו עגל שנטלו אותו לשחטו
דההוא עגלא דהו קא ממטו ליה לשחיטה	הלך וטמן את ראשו בחיקו של רבי ובכה
אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי	אמר לו [רבי]: לך כי לכך נוצרת
אמר ליה זיל לכך נוצרת	אמר: הואיל ולא מרחם, יבואו עליו יסורים
אמרי הואיל ולא קא מרחם, ליתו עליה יסורין!	יום אחד נקתה שפחתו של רבי את הבית
ועל ידי מעשה הלכו:	וזרקה חולדות החוצה
יומא חד הוה קא כנשא אמתיה דרבי ביתא	אמרו הואיל ומרחם נרחם עליו
הוה שדיא בני כרכושתא וקא כנשא להו	
אמר לה שבקינהו כתיב ורחמיו על כל מעשיו	
אמר לה הניחי אותם כתוב: ורחמיו על כל מעשיו	
אמרי הואיל ומרחם נרחם עליה	

מה הרעיון של הספור? מה ההבדל בין עמדת רבי הראשונה לבין עמדתו השנייה? מדוע הוא נענש תחילה? היש כאן עמדה נגדית-סותרת – משלימה?

כדאי לתת את הדעת לכך כי המונח: 'לכך נוצרת' מופיע בכל ספרות חז"ל בעוד הקשר אחד בלבד [אבות פרק ב משנה ח]:

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר, אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת.

מה זה מלמד?

2. מצוות פריקה וטעינה

מהם באמת גבולות צער בעלי חיים?

הסוגיה העיקרית היא במסכת בבא מציעא. נוכל לגעת רק בשוליה בנקדה מחדדת. להבנת הסוגיה יש להציע מספר הנחות יסוד. בתורה יש 2 מצוות הנוגעות לחובת העזרה לחבר הנושא משאות על חמורו. האחת לעזור לו לטעון [בלשון התורה: עזב לעזוב עמו] לעזור לו לפרוק [בלשון התורה: הקם תקים עמו]. בשני המקרים יש סיוע לחבר. אמנם בסיטואציה שיש

צורך בפריקה יש גם סיוע לבהמה – צער בעלי חיים. הסוגיה מבקשת להביא ראיה כי ערך זה – צער בעלי חיים אין חיובו מוחלט מן התורה:

בבא מציעא דף לב עמוד ב:

תא שמע אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכופ את יצרו. ואי סלקא דעתך צער בעלי חיים דאורייתא הא עדיף ליה אפילו הכי כדי לכופ את יצרו עדיף.

מה טיבה של הדילמה? מהי ההכרעה? מה זה אומר על האוטונומיה של האחר – של בעל החיים?

ב. שילוח הקן

דברים נב

- (ו) כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים:
- (ז) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים:

מצווה מיוחדת זו – שילוח הקן זוכה לביורר אידיאולוגי ממספר זוויות מבט. ראשית, בירור טעם המצווה. בענין זה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן.

מורה נבוכים ח"ג פרק מח

וכן אסר לשחוט 'אותו ואת בנו' 'ביום אחד' - להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים בשה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר בעלי חיים, כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל, רק אחר פועל הכח המדמה, הנמצא ברוב בעלי חיים כמו שנמצא באדם. והיה זה הדין מיוחד ב'שור ושה', מפני שהם - מותר לנו אכילתם מן הביתיות הנהוג לאכלם, והם אשר תכיר מהם האם מן הולד:

וזה הטעם גם כן ב'שילוח הקן', כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרוחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכשישלח האם ותלך לה, לא תצטער בראות לקיחת הבנים. ועל הרוב יהיה סיבה להניח הכל, כי מה שהיה לוקח ברוב הפעמים אינו ראוי לאכילה:

ואם אלו הצערים הנפשיים חסר התורה עליהם בבהמות ובעופות, כל שכן בבני האדם כולם. ולא תקשה עלי באמרם 'ז"ל', 'האומר על קן צפור יגיעו רחמין וגו'' - כי הוא לפי אחת משני הדעות אשר זכרנום - רצוני לומר, דעת מי שחושב שאין טעם לתורה, אלא הרצון לבד, ואנחנו נמשכנו אחר הדעת השני:

רמב"ן בפירושו לדברים

(ו) כי יקרא קן צפור לפניך גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח) כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אע"פ שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דורר לעוף כאלו יכרית המין ההוא:

וכתב הרב במורה הנבוכים (ג מח) כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם ואם כן, אין עיקר האיסור באותו ואת בנו רק בבנו ואותו, אבל הכל הרחקה ויותר נכון, בעבור שלא נתאכזר

מהו ההבדל העקרוני בין פירוש הרמב"ם לרמב"ן? הניתן לנסח הבדל זה תוך התייחסות למעמדו האוטונומי של בעל החיים?
מבחן זה ניתן להציע גם בבחינת פרשנותם של חז"ל.

ברכות פרק ה

(ג) האומר על קן צפור יגיעו רחמיך, ועל טוב יזכר שמך, מודים מודים, משתקין אותו.

מה הטעם להשתקתו של המזכיר רחמיו של הקב"ה על הצפור?
לירושלמי הסברים 'פשוטים':

ר' פינחס בשם ר' סימון כקורא תיגר על מדותיו של הקדוש ברוך הוא על קן ציפור הגיעו רחמיך ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיך ר' יוסי בשם רבי סימון כנותן קיצבה למדותיו של הקדוש ברוך הוא עד קן ציפור הגיעו רחמיך.

בתלמוד הבבלי לעומת זאת הברור בוחן ענינים שבהשקפת עולם:

בשלמא מודים מודים משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות ועל טוב יזכר שמך נמי משמע על הטובה ולא על הרעה ותנן חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מאי טעמא פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות.

בחנו את הפרשנויות השונות [במיוחד שתי הפרשנויות בתלמוד הבבלי] לפי הקריטריון שהוצע לעיל – מעמדו האוטונומי של בעל החיים.

ג. אופק המסקנות

מה המסקנות המעשיות והאידיאולוגיות העולות מן הסוגיות? ראו לפניכם שתי מסקנות – האחת בהלכה. הנושא של השאלה היא התביעה שהועמדה בכמה מדינות להמם את הבהמה לפני השחיטה כדי שתסבול פחות. אגב כך מברר הרב יצחק וייס עקרונות בדיון 'צער בעלי חיים':

ש"ת מנחת יצחק חלק ב' סימן כז ד"ה (ג) ואף [ההדגשות שלי]

(ג) ואף דבאמת לא שייך איסור דצער בעלי חיים היכא דהוי לצורך אדם, דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם כדאי' בסוף מס' קידושין... וכן לפי המבואר בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' י"ג), לענין השאלה אי שרי לישראל ליתן הבהמה לנכרי לנחרה שלא תתקלקל עורה או אסור משום צעב"ח דאו', וכתב וז"ל, ולענ"ד דצעב"ח לא שייך אלא בבע"ח בחיים חיותו, כגון רובץ תחת משאו או לחסום בדישו, או לעקר בע"ח, וכיב"ז, אבל מי שנוחר את הבהמה במקום שיכול לשוחטה, אין בזה משום צעב"ח, וכי הבהמה אחינו הוא לברור לה מיתה יפה... מ"מ הרי מבואר בש"ע שם והוא מתה"ד, דמ"מ העולם נזהרין ונמנעים אף באותם דהוי לצורך אדם, מטעם דהוי אכזריות, ובתה"ד שם הביא מב"מ (פ' הפועלים) גבי רבנו הקדוש בהוא עגלא דתלא לרישא בכנפי' דרבי, אמר זיל לכך נוצרת, ואע"ג דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו, אפ"ה נענש וקיבל יסורין על ככה עיי"ש, וא"כ אמאי לא אשתמט א' לומר דנכון לעשות כן ליישן הבהמה כדי להקל צערה בכל מאי דאפשר, וביותר לפי מש"כ בחינוך (מצוה תנ"א), בטעם השחיטה מן הצואר ובסכין בדוק, כדי שלא נצער בעה"ח יותר מדאי, כי התורה התירן לאדם למעלתו לזון מהם ולכל דרכיו, /צרכיו/ ולא לצערם חנם, וכבר דברו חכמים הרבה באיסור צעב"ח, והעלו לפי

הדומה שאיסור דאו' הוא עכ"ד. וא"כ אמאי לא חשו ג"כ ליישן הבהמה להקל צערה בכל מה דאפשר. וע"כ דיש איסור בדבר.

עולת ראי"ה ח"א - פירוש לסדור של הרב קוק

וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.
בעלי החיים, הקרבים למזבח, חל בהם עצמם התקון ע"י התעלותם להיות זבח לד', שכיון שאין בהם דעת אינם מגיעים להתעלות זו כי-אם במעשה הנעשה בהם בהעלות לד' דמם וחלבם, שהם עיקר מכון הנפש. משא"כ האדם, אשר בלבו המבין ישכיל את מעשה הקרבן ויתקרב אל ד' כדעתו. אבל לעתיד לבא שפע הדעת יתפשט ויחדר אפילו בבעלי-החיים, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ד'", וההקרבה שתהיה אז של מנחה, מהצומח, תערב לד' כימי עולם וכשנים קדמוניות.

מהו העיקרון המתחדש בדברי הרב קוק? מתי הבהמה היא 'אחינו'? מהי הגדרת האחר?
מהם שני הקולות הנשמעים באופן סיסטמתי בסוגיה? היש מקום לשוב לבראשית פרק א מול בראשית פרק ב?